

Téma 1 – Referenční teorie významu (sémiotický trojúhelník)

Dílčí témata

1. Co je to obsahová analýza (OA)?
2. Ontologie OA
Co je to obsah?
Kde je obsah?
3. Gnozeologie OA
Jak zjistit obsah?
Jak vyjádřit obsah?
4. Praxe OA
Jak chápat/modelovat obsah?

ÚISK – OBA T01

1

1

Proč je to tak těžké?

- 1) Mnoho ovlivňujících faktorů
- 2) Ontologické problémy s obsahem:
Není jasné, „co to je“
Není jasné, „kde to je“
- 3) Gnozeologicko-sémanticko-lingvistické problémy s obsahem

ÚISK – OBA T01

2

2

Karen Coyleová: Chybí nové paradigma věcného pořádání

„Spolu s novými modely pro bibliografický popis nebyly navrženy žádné nové věcné (obsahové) metody. Všechny navrhované popisné (deskriptivní) modely, od FRBR přes BIBFRAME po RDA, obsahují malé prázdné místo, kde by podle všeho měl být připojen k bibliografickému záznamu věcný selekční údaj nedefinované povahy. O důvodech toho můžeme pouze spekulovat, ale je zcela jasné, že knihovnická komunita popisné (jmenné) katalogizace má soudržnost, již nelze najít v související oblasti věcného přístupu. Může to být historická náhoda, nebo to může souviset s proveditelností úloh, jimž tyto různé skupiny čelí. Ať už z jakéhokoli důvodu, nacházíme naši profesi uprostřed aktivní diskuse o popisné bibliografii, s velmi malou pozorností zaměřenou na úlohu usnadnění tematického (obsahového) přístupu.“

COYLE, Karen. *FRBR before and after: a look at our bibliographic models*. Chicago: ALA Editions, an imprint of the American Library Association, 2016, s. 6.

ÚISK – OBA T01

3

3

Připomenutí z předmětu KSA

Specifika obsahové analýzy – výběr hodnotných a důvěryhodných zdrojů

1

Patrick Wilson (1927-2003)

„Lidé z pohodlnosti mluví o knihovnách jako o skladištích informací, ale ony obsahují přinejmenším stejné množství nesprávných informací, a problém spočívá v tom, **oddělit jedny od druhých.**“

WILSON, Patrick. Patrick Wilson: a bibliographer among the catalogers. In: *Cataloging & classification quarterly*. 1998, 25(4), 311.

„**Objevování hodnotného** v množství většinou bezcenného a nezajímavého je hlavní složkou problému bibliografické kontroly.“

WILSON, Patrick. *Two kinds of power: an essay on bibliographical control*. Berkeley: University of California Press, 1978, © 1968, s. 1.

⇒ OA zahrnuje i interpretace a hodnocení

4

4

Který obsah? 2

(1) Obsah – pojem
 (2) Obsah – věc
 (3) Obsah – znak (slovo)

znak

pojem
věc

ÚISK – OBA T01 5

5

Která obsahová analýza? 1

(1) Výzkumná metoda

content

↓

Nové poznání

(2) Proces zjišťování obsahu informačních zdrojů

subject

↓

Přístup ke zdrojům a jejich využití

ÚISK – OBA T01 6

6

Co je to obsahová analýza? 1

Připomenutí z předmětu KSA

Co to je isness

⇐ poznatek, vědecký fakt

Znalost čeho?

dokument zdroj

O čem to je aboutness

⇒ obsahová metadata

↓

výzkum

↓

indexace

ÚISK – OBA T01 7

7

Co je obsah? 2

Obsah = smysl / význam?

Ale co to je „význam“ a „smysl“?

Příklady:	Význam výrazů „význam“, „smysl“
1. Proč to děláš? Jaký to má <i>smysl</i> (význam)?	<i>účel, cíl</i>
2. <i>Význam</i> nového obalu spočívá v tom, že...	<i>úloha, funkce</i>
3. Nemá <i>smysl</i> (význam), abys tam chodil.	<i>(není) třeba</i>
4. Přemýšlel o <i>smyslu</i> jejího počínání.	<i>motiv</i>
5. Pokusy objasnily <i>význam</i> toho jevu.	<i>příčina</i>
6. Život pro něho ztratil <i>smysl</i> .	<i>pozitivnost</i>
7. Má to pro nás velký <i>význam</i> .	<i>důležitost</i>

Obr. 116: Základní nesémiotické užití českých výrazů „význam“ a „smysl“

ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. 1. souborné vyd. Olomouc: Votobia, 1996, s. 416.

ÚISK – OBA T01 8

8

2

Obsah = předmět?

ČSN ISO 5963 (01 0174). *Dokumentace. Metody analýzy dokumentů, určování jejich obsahu a výběru lexikálních jednotek selekčního jazyka.*

Předmět = jakýkoliv pojem nebo kombinace pojmů reprezentující téma dokumentu

Téma = ?

ÚISK – OBA T01 9

9

2

Obsah ≠ forma

ALE: Je možné oddělit obsah od formy?

Připomenutí z předmětu KSA

ÚISK – OBA T01 10

10

2

Obsah a forma informace

1) Informace = data, která mají smysl

➔ obsah
sdělení, content

MARC21
336 Typ obsahu
337 Typ média
338 Typ nosiče

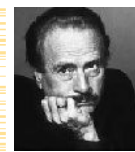
2) Informace = znalosti, které jsou sdělitelné

➔ komunikace - formát, kód
kanál, container, carrier, code

ÚISK – OBA T01 11

11

Obsah je hlavní, forma vedlejší
ALE...

Herbert Marshall McLuhan
1911–1980
„The medium is the message“

Po úspěšném absolvování předmětu budou studenti:
- Umět aplikovat principy komunikace a interakce člověka a počítače (HCI) při řešení organizace elektronického obsahu

Po úspěšném absolvování předmětu budou studenti:
- Umět aplikovat principy komunikace a interakce člověka a počítače (HCI) při řešení organizace elektronického obsahu

ÚISK – OBA T01 12

12

Formální pořádání (struktura stylu, forma obsahu a kód)

2

Sto

... - - - . -

100

sto

CTO

C

ÚISK – OBA T01

13

13

Obsahové pořádání (struktura obsahu)

2

ÚISK – OBA T01

14

14

Kde je obsah?

2

- V textu?

- V hlavě autora / indexátora / čtenáře?

- Někde jinde?

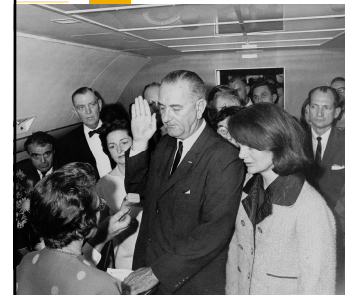
ÚISK – OBA T01

15

15

Kde je obsah? Analogové vs. digitální informace

2

„hmotný“ – „nehmotný“
tangible – intangible

Lze si „sáhnout“ na obsah?

ÚISK – OBA T01

16

16

Je obsah v metadatech? Příklad – „nesémantická metadata“ na webu (HTML)

- Digitalizace
- Jana Dobrovská
- Knihovny v České republice
- Pavel Souček
- Umělá inteligence
- ✓ Web 2.0
- Věra Janková
- Karel Novák

Které téma je volné?

```

<li>Digitalizace</li>
<p><em>Jana Dobrovská</em></p>
<li>Knihovny v České republice</li>
<p><em>Pavel Souček</em></p>
<li>Umělá inteligence</li>
<li>Web 2.0</li>
<p><em>Věra Janková<br>
Karel Novák</em></p>
                    
```

↑ metadata

ÚISK – OBA T01 17

17

Příklad – „sémantická metadata“ na webu srozumitelná jen lidem (XML)

- Digitalizace
- Jana Dobrovská
- Knihovny v České republice
- Pavel Souček
- Umělá inteligence
- ✓ Web 2.0
- Věra Janková
- Karel Novák

Které téma je volné?

```

<volné téma>Digitalizace
<student/ka>Jana Dobrovská</student/ka></volné téma>
<volné téma>Knihovny v České republice
<student/ka>Pavel Souček</student/ka></volné téma>
<volné téma>Umělá inteligence</volné téma>
<zadané téma>Web 2.0
<student/ka>Věra Janková</student/ka>
<student/ka>Karel Novák</student/ka></zadané téma>
                    
```

↑ metadata

ÚISK – OBA T01 18

18

Příklad – „sémantická metadata“ v databázích srozumitelná jen lidem (SQL)

metadata

Téma	Volné_zadané	Student_ka1	Student_ka2
Digitalizace	volné	Jana Dobrovská	
Knihovny v České republice	volné	Pavel Souček	
Umělá inteligence	volné		
Web 2.0	zadané	Věra Janková	Karel Novák

```

SELECT * FROM Studie
WHERE Volné_zadané = "volné"
                    
```

ÚISK – OBA T01 19

19

Příklad - sémantická metadata na webu srozumitelná strojům (RDF)

http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_1591
Christmas trees

Property	Value	prefLabel	altLabel	Lang
rdfs:type	skos:Concept	شجر عيد الميلاد		ar
skos:inScheme	http://aims.fao.org/aos/agrovoc	vánoční stromky	vánoční stromek	cs
skos:broader	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_3049	Weihnachtsbaum	Christbaum	de
skos:exactMatch	http://id.nal.usda.gov/nalt/25725	Christmas trees	Xmas trees	en
skos:closeMatch	http://d-nb.info/gnd/4065076-5	Árboles de navidad		es
skos:closeMatch	http://purl.org/bncf/tid/17865	شجر کریسمس		fa
dc:terms:created	2012-02-03T17:14:32Z	Arbre de noël	Sapin de noël	fr
dc:terms:modified	2019-05-06T18:26:01.04+02:00	क्रिसमस वृक्ष	वृक्षमस वृक्ष	hi
http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_5851	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_5851	karácsonyfa		hu
http://aims.fao.org/aos/agrontology#isUseOf	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_10	Alben di Natale		it
void:inDataset	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/c_5890	クリスマスツリー		ja
	http://aims.fao.org/aos/agrovoc/void.ttl#Agrovoc	크리스마스트리		ko
		čunbeuno		lo
		Choinka	Choinka	pl
		Árvore de Natal	Bozolanandersonova	pt
		новогодние елки	рождественские елки	ru
		vianočná stromčeky		sk
		ရွှေမုခ်		th
		聖誕樹		zh
		Pálók Krismas		ms
		yilbagi ağacı	Noel ağacı	tr
		சோர் திசுபொடல்		te
		julgranar		sv

ÚISK – OBA T01 20

20

4

Jak modelovat / chápat obsah?

Různé teorie:

- **Operacionalismus**
Logický pozitivismus: proces zobecnění empirických údajů
- **Kontextově / instrumentální**
Význam určuje využití v konkrétním kontextu
- **Performativní**
Obsah jako entita vytvářená sdělením
- **Komunikační**
Obsah jako součást komunikace ⇒ **komunikační model obsahu**
- **Referenční / zobrazovací**
Obsah jako aspekt znaku ⇒ **sémiotický model obsahu**

ÚISK – OBA T01 21

21

4

Sémiotický model obsahu

ÚISK – OBA T01 22

22

4

Model znaku - trojúhelník reference (sémiotický trojúhelník)

ÚISK – OBA T01 23

23

4

Zobrazovací teorie významu Co je to odraz?

ÚISK – OBA T01 24

24

4

Referenční funkce jazykových znaků

Auto má čtyři ...
kola
písmena
Kolik slov vidíte?
Auto Auto Auto

J znak
(jazykový výraz) - lexikální jednotka

smysl S (koncept, pojem)   D denotát (skutečnost, objekt)

ÚISK - OBA T01 25

25

USA

Charles Sanders Peirce 1839 - 1914

*prvost
druhost
třetost*

Triadické pojetí znaku

1. znak
2. označované
3. interpretant

1 zastupuje 2 vzhledem k 3

Triadická typologie znaků

- ikón
- index
- symbol

ÚISK - OBA T01 26

26

USA

Charles William Morris 1901 - 1979

Základy teorie znaku. 1938

- syntaxe
- sémantika
- pragmatika

↓

„warrant“ = zdůvodněný,
ospravedlněný, oprávněný

ÚISK - OBA T01 27

27

Evropa

Ivor Armstrong Richards 1893-1979 Charles Kay Ogden 1889-1957

Richards, I. A. a Ogden, Ch. K.
The meaning of meaning. 1923

- referent
- reference
- symbol

ÚISK - OBA 101 28

28

Evropa

Ferdinand de Saussure

1857 – 1913

Kurs obecné lingvistiky. 1916

- *langage* (řeč ≈ schopnost jazyka)
= *langue* (jazyk – systém) + *parole* (pro/mluva – text)
- diachronie – synchronie
- paradigma – syntagma

Duální pojetí znaku

- znak = *signifiant* (označující) + *signifié* (označované)

ÚISK – OBA T01 29

29

4

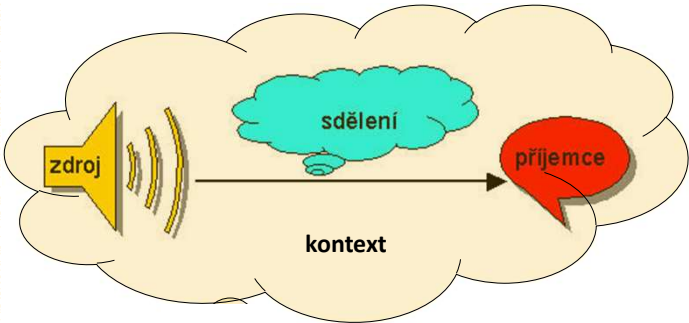
Komunikační model obsahu

ÚISK – OBA T01 30

30

4

Model sociální komunikace

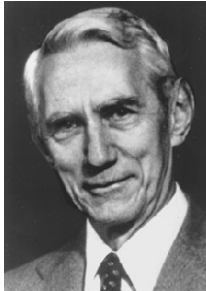
ÚISK – OBA T01 31

31

4

Shannon-Weaverův lineární model komunikace

Claude Elwood Shannon
1916 – 2001

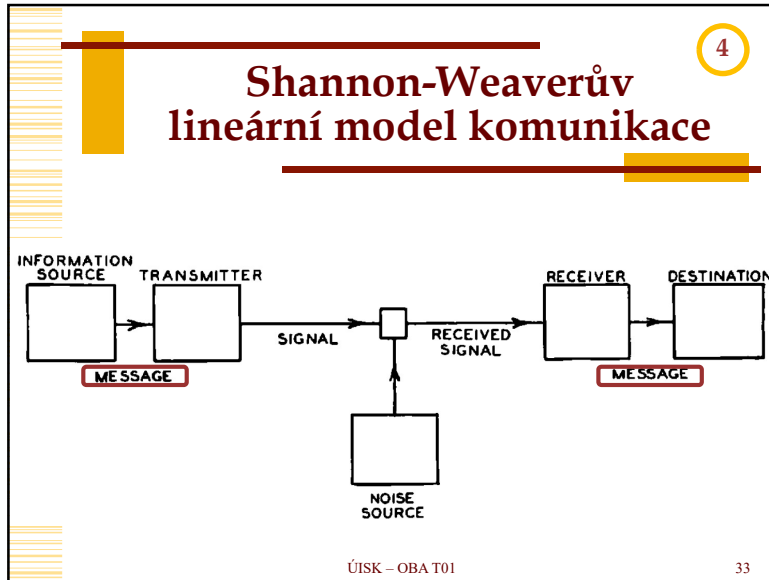
Warren Weaver
1894 – 1978

ÚISK – OBA T01 32

32

33

Systémová analýza komunikace 4

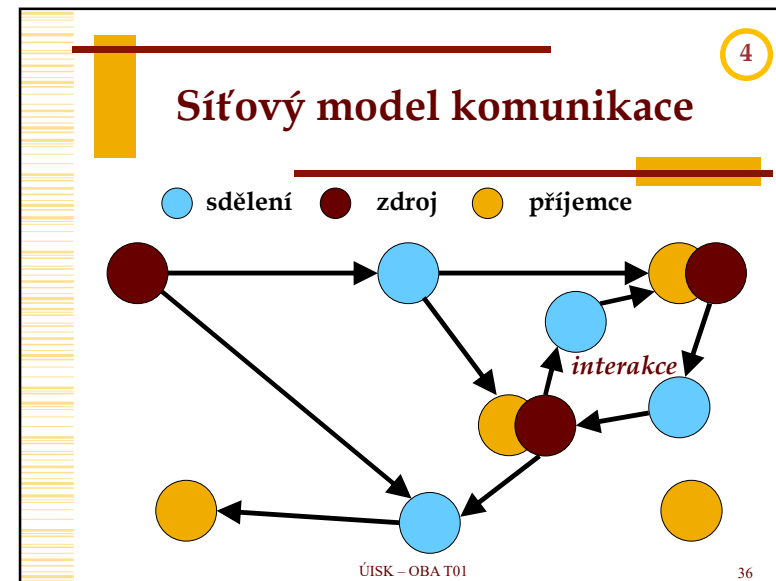
Model sociální komunikace	Shannon-Weaverův model komunikace
komunikátor (mluvčí)	informační zdroj vysílač (kodér)
komuniké (promluva, sdělení) <i>OBSAH</i>	zpráva (sdělení) <i>OBSAH</i> signál
médium	kanál
komunikant (příjemce)	přijímač (dekodér) cíl
informační bariéra	informační šum
	zpětná vazba <i>OBSAH</i>

34

Systémová analýza komunikace 4

Model sociální komunikace	Shannon-Weaverův model komunikace
komunikátor (mluvčí)	informační zdroj vysílač (kodér)
komunikační záměr <i>OBSAH</i>	
komuniké (promluva, sdělení) <i>OBSAH</i>	zpráva (sdělení) <i>OBSAH</i> signál
smysl sdělení pro komunikátora <i>OBSAH</i>	
médium	kanál
smysl sdělení pro komunikanta <i>OBSAH</i>	
komunikant (příjemce)	přijímač (dekodér) cíl
efekt sdělení na komunikanta <i>OBSAH</i>	
informační bariéra	informační šum
	zpětná vazba <i>OBSAH</i>

35

36

4

Strukturalistický model obsahu

ÚISK – OBA T01 37

37

4

Rekapitulace Funkce znaku

J znak
(jazykový výraz) – lexikální jednotka

označení
(denotace)

smysl S
(koncept, pojem) D denotát
(skutečnost, objekt,
věc)

ÚISK – OBA T01 38

38

Kolik je funkcí jazyka?

BINET, Laurent. *Sedmá funkce jazyka*. 1. vyd. Přel. Michala Marková. Praha: Argo, 2017. 373 s. ISBN 978-80-257-2144-5.

ÚISK – OBA T01 39

39

Funkce jazyka podle Romana Jakobsona

Strukturalismus (systémový přístup)

Strukturní prvky jazyka	→	Funkce jazyka
KONTEXT SDĚLENÍ MLUVČÍ ..... ADRESÁT KONTAKT KÓD	→	referenční EMOTIVNÍ POETICKÁ KONATIVNÍ FATICKÁ METAJAZYKOVÁ

ÚISK – OBA T01 40

40

Poetická funkce jazyka

*Tím starým světem přec jsi znaven nakonec
Pastýřko Eiffelko jak bečí stádo mostů dnes
Řecký i římský starověk se ti už přežily
Zde antické se zdají být už i ty automobily
Jen náboženství zůstalo docela nové jenom ono
Zůstalo prosté jak hangáry v přístavu avionů
Jediné neantické v Evropě křesťanství je
Evropan nejmodernější jste vy ó papeži Pie*

Autor: básník

Cíl:
Vyvolat v čtenáři estetické
emoce

ÚISK – OBA T01

41

Poetická funkce jazyka

*Tím starým světem přec jsi znaven nakonec
Pastýřko Eiffelko jak bečí stádo mostů dnes
Řecký i římský starověk se ti už přežily
Zde antické se zdají být už i ty automobily
Jen náboženství zůstalo docela nové jenom ono
Zůstalo prosté jak hangáry v přístavu avionů
Jediné neantické v Evropě křesťanství je
Evropan nejmodernější jste vy ó papeži Pie*

Autor: básník

Cíl: Vyvolat v čtenáři estetické
emoce
**Získat obdiv / sympatie
čtenáře**

ÚISK – OBA T01

Splácejte půjčky dohromady
a měsíčně ušetříte
nejméně 1 000 Kč.
Pokud má Vašou Věrnou dárku.

ČESKÁ
SPORITELNA

Autor: kreativec v
reklamní agentuře

Cíl: Vyvolat v čtenáři
veselé emoce
**Přimět adresáta, aby si
koupil produkt / službu**

42